

DE BELL NOU SOBRE LA TOPONÍMIA MURCIANA ACTUAL D'ORIGEN CATALÀ

E. NIETO BALLESTER (UAM)*

1.

És un fet ben conegut de tothom que una part important de les terres que actualment integren la província de Múrcia va conèixer un establiment de gent de parla catalana al segle XIII, durant els regnats de Jaume I i Jaume II. Com que aquestes terres, al cap i a la fi, varen restar sota la sobirania castellana després d'alguns anys de pertànyer a la corona catalanoaragonesa, el català, en temps usual a Cartagena o Oriola, per dir-ne només dos exemples, es va anar esvaint de mica en mica, en un procés gradual de lenta adopció del castellà per la població catalanòfona, isolada en bona mesura del regne d'Aragó.

Nogensmenys, és també ben conegut que aquesta antiga catalanitat lingüística va deixar nombroses petges en la conformació d'allò que anomenem *dialecte murcià*, és a dir, en el castellà de bona part de la província de Múrcia, sobretot en el camp del lèxic. A aquest —per dir-ho d'alguna manera— *substrat català* cal afegir també un important adstrat, perquè els murcians, com és natural, sempre han mantingut relacions molt estretes amb les terres de parla catalana properes.

Aquests són, doncs, fets força coneguts, i així han estat molts, i de gran vàlua, els estudis que des de fa ja molts d'anys han tractat d'aquests elements lingüístics d'origen català a la parla i també a l'onomàstica murcianes. Hem de destacar, entre altres, els treballs de García Soriano,¹ Colomina,² Grandal,³ Pocklington⁴ i Rosselló.⁵

Nogensmenys, la publicació en 1998 del treball de González Blanco i García García,⁶ un repertori que vol ésser total de la toponímia de la província de Múrcia, no ha estat, al nostre coneixement, aprofitat com caldria. D'ençà de la seva publicació disposem d'una eina que és clarament superior al repertori que fins ara hom havia fet servir.⁷

Així doncs, el propòsit d'aquestes línies es oferir una arplega dels principals topònims actuals de la província de Múrcia que mostren un origen català, entenent per *origen català* simplement el fet que mostren elements lèxics d'aquesta llengua. No hi haurà, doncs, per la nostra

* Aquest treball és part del Projecte de Recerca BFF2003-04764.

¹ J. García Soriano, *Vocabulario del dialecto murciano*, Múrcia, 1932; reed. facsímil Múrcia, 1980. D'ara endavant *VDM*.

² J. Colomina i Castanyer, "La influència del català sobre el castellà del regne de Múrcia (segles XIII-XVII)", *Llengües en contacte als regnes de València i Múrcia (segles XIII-XV)*, Alacant, 1995, p. 221-275. D'ara endavant *Colomina*.

³ A. Grandal López, "Algunes dades sobre toponímia cartagenera d'origen català", *Societat d'Onomàstica. Butlletí interior*, núm. 25, 1986, p. 5-7.

⁴ R. Pocklington, "La influència catalana en la toponímia de l'Horta i el Camp de Múrcia", *Miscel·lània d'Homenatge a Enric Moreu-Rey*, 1988, vol. 3, p. 43-62.

⁵ V. Rosselló Verger, "Múrcia, un país català frustrat?", *Miscel·lània Pau Vila. Biografia. Bibliografia. Treballs d'homenatge*, Granollers, 1975, p. 375-385.

⁶ A. González Blanco, I. García García et al., *Repertorio alfabético de la toponimia de la región de Murcia*, Múrcia, 1988. D'ara endavant *RATM*.

⁷ M. T. Vallcanera Calatayud, *Repertorio de nombres geográficos. Murcia*, València, 1976.

part, cap pretensió de datació cronològica, malgrat que és força palès que en uns casos, molt escadussers, ens trobarem davant topònims antics, provinents directament d'època de domini lingüístic català, mentre que en d'altres, molt més freqüents, simplement trobem l'ús toponímic de mots que són catalanismes, antics o més moderns. Creiem que la nostra col·lecció pot ésser un bon afegit a l'important treball de Colomina, que va arreplegar els principals trets d'origen català en la documentació medieval murciana i els va comparar amb el lèxic actual del dialecte. Per aquest propòsit hem classificat els topònims que hem considerat d'origen català per camps lèxics.

2. FITOTOPÒNIMS

Com era d'esperar de bell antuvi, en aquest camp lèxic trobem un nombre de topònims gran, tant referits a noms d'arbres (conreats), com a noms de plantes o de fruits. Sense que hom pugui excloure que n'hi hagi més, podem citar-ne, tot breument, els següents:

2.1. És molt conegut el terme murcià *alzabara*, *acibara*, el significat del qual és òbviamment, 'atzavara'. El trobem així com *Alzabara* (Alhama),⁸ *La Alzabara* (Fuente Álamo, Moratalla). És molt més freqüent la variant *acibara* que trobem en *Las Acibaras* ('4 Lorca, Mazarrón, Totana). És notable també *Alcibarones* (Fuente Álamo). Com assenyala bé Coromines al *DECLC*, la presència del terme a la toponímia d'Elx i a Múrcia indica que, malgrat la seva absència del català de València actual, el mot va conèixer en temps una extensió més gran que no pas l'actual. És raonable d'albirar en el mot murcià un element lèxic d'origen català, malgrat que un préstec independent pres de l'àrab de la zona no es pot excloure senceralement. El mot sembla que està absent de la documentació medieval murciana recollida per Colomina.

2.2. Trobem un cas singular en el topònim, totalment isolat, *Amatller* (Cartagena, partida d'Algar). Naturalment no es pot excloure que es tracti directament del cat. *ametller*, però això és molt dubtós. Potser tenim simplement un antropònim.

2.3. Malgrat que sigui un cas únic és versemblant que el topònim *Bacorero* (Abanilla) pugui unir-se bé al comú *bacora*, *bacorera*, 'figuera que fa bacores', a Alcoi o el Campello. La forma plenament castellana apareix en d'altres casos, molt més freqüents, com és ara *Las Macocas* (Cartagena, San Javier, etc.).⁹

2.4. Freqüentíssim és el vocable murcià *baladre*,¹⁰ d'indiscutible nissaga catalana, un poc pertot. Trobem així *El Baladre* (Abarán, Caravaca, Ceutí, etc.), *Baladre* (Lorca, Mazarrón, Moratalla, etc.) i derivats com *Baladral* (Totana), *Baladrar* (Mula), *Los Baladricos* (Lorca).

2.5. Molt dubtós és el topònim *Bovera* (Cehegín), que podem veure com a derivat-abundancial en *-era* de *bova*. Com a recolzament d'aquesta anàlisi podem mencionar la presència d'un altre col·lectiu *Bovar* a la documentació murciana des de l'any 1476.¹¹

2.6. El terme *camarroja*, mot ben viu a hores d'ara en el dialecte murcià¹² i en el valencià de

⁸ *RATM* 108 assenyala ací dues variants, amb article o sense. Trobem *Azabara* al registre de la propietat, mentre que la tradició oral sembla ésser *La Alzabara*.

⁹ El terme està absent del *VDM*, però sí que hi figura *bacoreta*, definit com 'pez muy parecido al atún'. Es tracta d'un significat molt ben conegut en el valencià dels voltants, com Alacant o Guardamar, on l'he escoltat moltíssimes voltes.

¹⁰ *VDM*, p. 15.

¹¹ *Colomina*, p. 235.

¹² *VDM*, p. 25. Jo mateix l'he escoltat moltes vegades a la Vega Baixa del Segura. Sovint he vist dones que en recollien i l'anomenaven sempre d'aquesta forma.

les zones veïnes, també documentat a l'Edat Mitjana, apareix només en un topònim actual: *Fuente Camarroja* (Molina de Segura).

2.7. *Cascales* és un dels cognoms murcians més coneguts i sens dubte hem de creure que el cognom té un origen toponímic. Es tracta d'una adaptació del cat. *cascall*, amb evolució /ll/ > /l/. En trobem molts exemples a la toponímia murciana actual, però cal tenir en compte aquest ús antroponímic que mencionàvem adés. No és gens fàcil de distingir usos pròpiament toponímics dels usos derivats dels antropònims. Nogensmenys, podem citar-ne alguns casos que, en principi, semblen ésser topònims derivats de la presència actual o pretèrita de la planta, com ara *Cascales* (Abarán, Molina de Segura, etc.), *Los Cascales* (Alcantarilla, Fortuna). El mot té vitalitat actualment i està ben arrelplegat als diccionaris dialectals.¹³

2.8. El català *fenàs* dóna un nombre de topònims relativament ample: *Fenazar* (Molina de Segura), *El Fenazar* (Múrcia, Cañadas de San Pedro), *Fenazares* (Molina de Segura), *Los Fenazos* (Múrcia). El terme apareix ben documentat a l'Edat Mitjana i als vocabularis dialectals actuals.¹⁴

2.9. Tenen un ús molt ample avui i com a tal una presència rica a la toponímia els mots *garrofera*, *garrofero*, *garrofo*, *garrofa*, evidents catalanismes.¹⁵ En trobem així topònims com *Garrofa* (Lorca), *La Garrofa* (Cartagena), *Garrofero* (Abanilla, Cartagena, La Unión), *Garrofero Negro* (Cartagena), *El Garrofero* (Fuente Álamo, Lorca, Múrcia, Yecla), *Garroferos* (Cartagena, San Javier), etc. Naturalment també en tenim molts, d'exemples, de les formes plenament castellanes.

2.10. El nom del *gínjol*,¹⁶ d'ús ben actual en terres de Múrcia i fins i tot d'Almeria, apareix a bastament: *El Jinjolo* (Abanilla, Jumilla), *Los Jinjoleros* (Lorca), *Los Jínjoles* (Archena), *Ginjoleros* (Caravaca).¹⁷ El mot *ginjolo* apareix a la documentació murciana almenys des de l'any 1622. El terme és totalment viu en la parla dialectal.

2.11. La toponímia actual de Múrcia ens proporciona alguns casos molt interessants de la presència d'un terme *matapollar*, col·lectiu-abundancial en *-ar* de la planta celastrínia anomenada precisament en català *matapoll*: *Matapollar* (Lorca), *El Matapollar* (Fuente Álamo, Lorca). Al costat d'aquest col·lectiu en tenim també un altre en *-era*, *Matapollera* (Lorca), i la planta mateixa, anomenada *Matapollosa* (Caravaca). Creiem raonable considerar que és un compost de *mata*, que podria ser el substantiu, però que és més probable considerar imperatiu del verb *matar* i de *poll*. Amb aquesta planta, en efecte, es feia abans una bugada destinada a matar els polls. Aquesta anàlisi troba confirmació en altres topònims murcians que mostren la forma castellana, com *Matapiejos* (Librilla). Trobem també tot un reguitzell ample de topònims *Matapollo* (Cieza, Lorca, etc.) i *Matapollos* (Lorca, Molina de Segura), que potser podrien rebre aquesta explicació. Nogensmenys, algun tipus d'interferència o influència del cast. *pollo* és raonable.

2.12. El nom *murta*,¹⁸ en tot idèntic al català, reapareix sovint a Múrcia i potser sigui un catalanisme antic, malgrat que no gosariem afirmar-ho sense cap tipus de dubte. El mot està pregonament arrelat, com mostra la seva freqüència i l'existència de tot un seguit molt ample de derivats: *Murta* (Mula, Múrcia), *La Murta* (Alhama, Bullas, Cieza, Fuente Álamo, etc.), *El Murtal*

¹³ *Colomina*, p. 236; *VDM*, p. 27, glossat com 'adormidera', i amb menció de l'origen català.

¹⁴ *VDM*, p. 57.

¹⁵ *VDM*, p. 61; *Colomina*, p. 237, amb documentació antiga.

¹⁶ *VDM*, p. 71.

¹⁷ *RATM* assenyala ací una variant *Guijoleros* que sembla ésser errada. Un derivat del comú castellà *guijo* no és impossible, però ens pareix isolat totalment.

¹⁸ *VDM*, p. 87.

(Alhama, Fortuna), *Murtalejo* (Águilas), *Las Murtas* (Moratalla, Múrcia, Ulea), *La Murtera* (Águilas), *El Murteral* (Mula), *Las Murteras* (Lorca, Mazarrón), *Murtoral* (Alhama). Ens sembla força versemblant que tots o molts dels casos amb vocalisme /o/ també hagin d'ésser inclosos ací: *La Mortera* (Molina de Segura), *Morteral* (La Unión), *El Morteral* (Cartagena), *Mortalicos* (Cartagena), *Las Morteras* (Mazarrón). També han d'ésser analitzats d'aquesta forma alguns exemples que mostren un consonantisme amb /l/ força interessant, com *Multa* (Cieza), *La Multa* (Alhama, Moratalla, Múrcia), *El Multar* (Alhama), *Las Multas* (Moratalla), *La Multera* (Mazarrón), *Los Multeros* (Lorca).

2.13. El mot usual per a la designació de l'arbre de les olives és avui *olivera*¹⁹ i així la presència és molt abundant: *Olivera* (Alhama, Cieza, Molina de Segura, Múrcia), *Olivera Grande* (Abanilla), *Olivera Quemada* (Ulea), *Oliveras* (Cartagena, San Javier, etc.), *La Oliverica* (Cartagena, Molina de Segura, Moratalla), etc.

2.14. Hem d'incloure també ací, naturalment, el conegut vocable murcià *panocha*, *panocho*. En aquest dialecte, en efecte, *panocha* és l'equivalent del castellà *mazorca* i ha estat també l'adjectiu utilitzat per a fer referència a l'Horta de Múrcia, als seus habitants i, per extensió, al lloguatge pagesívol. Tot sembla indicar que som davant un préstec antic del cat. *panotxa*. Els topònims que coneixem són només tres, potser tots tres en l'ús per 'pagesívol', *La Panocha* (Algezares), *El Panocho* (Lorca), *Los Panochos* (Lorca).

2.15. És evident que el murcianisme *pereta*, 'variedad de pera de tamaño muy pequeño', d'on *peretero*, 'peral que produce la pereta'²⁰ és d'origen valencià, tot evidenciat pel mateix sufix diminutiu. Hi ha molts casos de la vigència del mot en la toponímia, mot que, per un altre costat, té un ús molt viu en l'actualitat: *Peretero* (Alhama), *Pereteros* (Fortuna), *Los Pereteros* (Abanilla, Totana), *Pereticas* (Múrcia), etc.

2.16. Hem de relacionar també *piterra* amb el valencià.²¹ És molt freqüent en toponímia: *Piterra* (La Unión, Lorca, Ojós), *La Piterra* (Múrcia), *Piteras* (Cieza, Lorquí, Múrcia), *Las Piteras* (Abanillas, Ojós, Ulea, Villanueva, Yecla). Sembla que existeix també un derivat secundari masculí: *El Pitero* (Lorca), *Los Piteros* (x4 Cartagena).

2.17. Freqüentíssim un poc per tot arreu és el mot *sisca*, ben present als estudis dialectals i a la documentació medieval al nostre abast.²² El trobem tot sol o bé amb formacions sufixades: *Sisca* (Villanueva), *La Sisca* (Campos del Río, Cartagena, Ojós), *El Siscal* (Lorca), *Siscar* (Blanca, Fuente Álamo, Moratalla, Torres de Cotillas), *Siscar Grande* (Lorca), *Siscar Pequeño* (Lorca), *El Siscar* (Abanilla, Albudeite, Bullas, Lorca x2, Múrcia, Santomera), *Siscarejo* (Alhama), *Siscares* (Pliego), *Siscarico* (Ojós), *Las Sisqueras* (Fortuna), *Sisquilla* (Totana). En trobem d'altres casos amb grafia <C>, com són ara *El Ciscal* (Bullas), *Ciscar* (Lorca), *Ciscares* (Fuente Álamo). Tenint en compte el *seseo* murcià no és gens fàcil de precisar si alguns d'aquests topònims poden provenir del castellà *cisco*, però és una possibilitat oberta en molts. També hem de considerar una possibilitat postantroponímica, perquè l'antroponim *Siscar* és freqüent en aquesta zona i l'ús d'antroponims en la toponímia murciana apareix sovint.

2.18. És abundant el terme *tàpena*:²³ *Lo Tápene* (Fuente Álamo), *La Tapenera* (Cehegín, Lorca x2), *Tapeneras* (Cartagena, Lorca), *Las Tapeneras* (Cehegín), *Los Tapeneros* (Lorca). El

¹⁹ VDM, p. 91. Malgrat les afirmacions "aceituna. Este sinónimo (sc. de oliva) nunca se emplea en la región por el vulgo, como tampoco *olivo* por *olivera*, que es la palabra allí usual", sí que trobem exemples en la toponímia del mot propiament castellà: *El Olivo* (Alguazas, Bullas, Caravaca, etc.).

²⁰ VDM, p. 97, p. 98.

²¹ VDM, p. 101.

²² VDM, p. 120.

²³ VDM, p. 123.

mot apareix ben documentat des de l'Edat Mitjana i als estudis dialectològics contemporanis. El valencià meridional ofereix sempre la variant *tàpena*.

2.19. Malgrat que el mot és conegut també a Aragó, l'existència de *puncha* i derivats indica clarament una relació directa del mot amb les terres valencianes veïnes. Coexisteix amb *pincha*, que ens sembla molt més viu, però el mot ha conegut la vitalitat necessària per estar ben present en la toponímia murciana, almenys en els casos següents: *Punchas* (Cartagena), *El Punchón* (Abanilla, Jumilla), *Punchoncico* (Jumilla). Formes més clarament de nissaga catalana apareixen també, com ara *Punchonet* (Jumilla), *Punchete* (Lorca). *VDM*, p. 104.

3. TERMES ORONÍMICS, CONFIGURACIÓ DEL TERRENY, NATURA, MARINA

3.1. És molt notable, malgrat que una mica dubtós, el cas únic del topònim *Abenque*, que trobem a La Unión com a nom d'un 'cabezo'. Per bé que el mot *avenc* sovint ha estat oblidat per la gent de ciutat, sempre ha estat viu en tots els dialectes catalans. Així doncs, podríem trobar-hi una castellanització amb /e/ paragògica.

3.2. L'existència d'un terme *algez* és testimoniada per un conjunt ample de topònims, com *Algezar* (Fortuna, Ricote), *Algezar Viejo* (Ricote), *Algezares* (Múrcia, Fortuna, etc.), *Algezón* (Villanueva), etc. La documentació medieval murciana del mot és abundantíssima,²⁴ però la catalanitat del mot en murcià ens sembla molt dubtosa, tot tenint en compte la seva presència antiga en castellà i aragonès.

3.3. Molt proper és el vocable *cingla*, un mot complex present en català i aragonès, però no en castellà. El significat és, en principi, en català 'corretja, faixa', per bé que en alguns dominis dialectals en trobem un altre de 'relleix del terreny, espadat'. El mot apareix ja a la documentació medieval murciana²⁵ i està encara avui present, almenys en tres casos, *La Cingla* (Jumilla), *Singla* (Caravaca), *Singlas* (Calasparra).

3.4. *Cocón*²⁶ ha de ser relacionat naturalment amb *cocó*. El mot sembla tenir gran força, almenys en el camp toponímic, ja que en trobem un bon nombre de casos: *El Cocón* (x11 Águilas, Lorca, Múrcia, Puerto Lumbreras), *Cocona* (Abarán), *Los Coconicos* (Lorca), *Los Coconeros* (Lorca), *Cocones* (Aledo), *Los Cocones* (x5 Librilla, Lorca, Mazarrón, Pliego). Cal considerar ací que el mot té especial vitalitat a la toponímia del País Valencià.

3.5. Hom ha assenyalat mantes vegades que la toponímia costera murciana, sobretot al terme de Cartagena, va mantenir molt de temps la presència de la llengua catalana i que vestigi d'això és la presència de molts elements lèxics catalans en el camp de significació de la pesca i la marina. Un cas citat sovint és el de *gola*, documentat ja en textos murcians des de l'any 1414.²⁷ La toponímia actual presenta, en efecte, almenys *La Gola* (Cartagena). Coneixem també *Golera* (Cartagena), que potser hauríem d'incloure com a derivat en *-era* de l'anterior.²⁸

3.6. El català *gorg* sembla aparèixer en alguns topònims, bé que ocasionalment amb una evolució a /l/ de /r/, el que sembla, en principi, possible: *El Golgo* (Villanueva), *Gorgo del Tío Paco* (Ceutí). A més, hem d'incloure ací el conegut topònim, sens dubte molt antic, *El Gorguel*

²⁴ Colomina, p. 253.

²⁵ Colomina, p. 228, amb dades i referències bibliogràfiques d'importància per aquest mot.

²⁶ *VDM*, p. 31.

²⁷ Colomina, p. 230.

²⁸ Naturalment, amb dubtes seriosos. Encara amb més dubtes en el cas de *Golar*, a Lorca, terra endins.

(Cartagena), que té des d'època molt reculada una variant ben documentada *Gorguer*. Potser hem d'analitzar aquest topònim com una adaptació del cat. *gorguell*.²⁹

3.7. És força coneguda la metàfora toponímica de l'ús dels vocables *mamella*, *mamelló* per muntanyetes o pics. Tenim documentació d'aquest mot a la Múrcia medieval³⁰ i encara persisteix a la toponímia actual, almenys en dos casos, *Los Mamellones* (x2 Múrcia). Potser caldria incloure ací el cas, molt difícil, del topònim de Jumilla *Mamolet*, que podria ser un diminutiu català directament derivat del llatí *mammula*, sense síncope, o, en tot, cas, una adaptació catalana d'un topònim "mossàrab" preexistent d'aquest mateix origen.³¹

3.8. S'ha assenyalat el conegut topònim de Cartagena *El Plan* i ha estat explicat com a catalanisme. A aquest topònim de Cartagena hi hem d'afegir ara d'altres de menys coneguts, com *El Plan* (Lorca), també potser *La Plan* (Abanilla), malgrat l'existència d'una variant *La Plana*, *Planes* (Molina de Segura), *Los Planes* (Cartagena), *Planet* (Abanilla). Un origen antroponímic és possible en alguns dels casos.

3.9. El cat. *polseguera*, amb diverses variants, té una ampla extensió en terres de Múrcia, amb una vitalitat molt gran avui mateix. Hem sentit el mot molt freqüentment un poc pertot. Existeixen, almenys, variants com ara *polsaguera*, *porseguera*, *porsaguera*.³² No hem trobat, d'aquest substantiu, sinó un cas toponímic, amb una altra variant, *Poselgueras* (Ulea), que sembla mostrar metàtesi de /l/.

3.10. Podem incloure en aquest camp el cas, molt conegut, del topònim murcià *Portmán* (La Unión). En aquest cas estem sens dubte davant un topònim medieval, plenament català, fortament arrelat fins ara. Aquesta afirmació es ben versemblant, sobretot si tenim en compte la presència de l'adjectiu *many* (< llat. *magnu*, 'gran'), adaptat en la forma acastellanada *mán*, d'ús només en català medieval. Hauríem potser d'afegir ací el cas, isolat, de *El Portel* (Fuente Álamo), que mostraria la característica adaptació de /ll/ catalana en síl·laba final com a /l/.

3.11. El substantiu *raiguero*³³ sembla tenir o haver tingut un ús ample. El trobem en un conjunt ample de topònims: *Raiguerico* (Totana), *Raiguero* (Abarán, Alhama, Beniel, La Unión, x4 Lorca, Mazarrón, Puerto Lumbreras, Totana), *Raiguero Alto* (Totana), *Raiguero de Abajo* (Totana).³⁴

3.12. Naturalment el cat. *rambla* apareix sovint a tota la toponímia de les terres de Múrcia. Malgrat que no es pot assegurar sense cap dubte, és raonable considerar que és tracta d'un catalanisme, ja que el vocable no ha estat usual en castellà fins a època molt tardana i això referint-se sovint, precisament, a les rambles d'Alacant, de Barcelona o d'altres ciutats del domini català. A la toponímia murciana el vocable té un vigor molt gran. En trobem molts exemples, no sols del vocable mateix, sinó també d'una rica sèrie de derivats: *Rambla Bermeja* (Caravaca, x3), *Rambla Corta* (Calasparra), *Rambla Hornosa* (Abanilla), *Ramblar* (Fuente Álamo, Totana), *El Ramblar* (Alhama, Lorca, etc.), *Los Ramblares* (Águilas, Cartagena, Lorca), *Ramblarico* (Puerto Lumbreras), *La Ramblica* (Abanilla, Caravaca, etc.), *Ramblizo* (Campos del Río, Cieza, etc.), *Ramblón* (Cartagena, Jumilla, etc.). És molt notable l'existència de diminutius amb el sufix dimi-

²⁹ *Colomina*, p. 230. El mot no figura al *VDM*. L'evolució-adaptació de /ll/ catalana com a /l/, després /r/ ocasionalment, ens sembla versemblant.

³⁰ *Colomina*, p. 229. El mot és arrelat al *VDM* en el cas del derivat *mamellera*.

³¹ La metàfora toponímica no és, naturalment, sols catalana. Trobem desenvolupaments molts semblants un poc pertot, com són ara *Las Mamblas* (Ávila), *Mamoas* (Trasparga, Lugo), etc. Hom pot veure algunes dades a E. Nieto Ballester, *Breve diccionario de topónimos españoles*, Madrid, 1997, p. 227-228.

³² *VDM*, p. 102.

³³ Definit al *VDM*, p. 106 com a 'falda o ladera de un monte'.

³⁴ En molts d'aquests exemples existeixen variants *Reiguero*, que semblen evolució de l'anterior.

nutiu *-eta*: *Rambleta* (Jumilla), *La Rambleta* (Abanilla, Cartagena, Fuente Álamo), *Rambletas* (Fuente Álamo), *Las Rambletas* (Cartagena, Jumilla).

3.13. Tant a Jumilla com a Yecla trobem un topònim *Raspay* que és obligat de relacionar directament amb el català *raspall*. És veritat que a Yecla hi va haver una colonització tardana de llauradors valencians,³⁵ però la presència del mot a Jumilla sobta una mica. Hem d'afegir, a més, el topònim *Raspaleño*, també a Yecla. És d'interès la presència abundant d'allò que sembla ésser la forma castellana del mateix mot, *raspajo*, en topònims com *La Raspaja* (Yecla), *Los Raspajos* (Lorca), *La Raspaja* (Yecla).³⁶

3.14. Sovintegen un poc pertot els exemples del murcià *tollo*, documentat des de l'any 1550. En tenim exemples en singular: *El Tollo* (Abarán, Alguazas, Alhama, etc., fins a un total de més de vint exemples), en plural: *Tollos* (Aledo, Blanca), *Los Tollos* (Abanilla, Abarán, Albudeite, més de vint exemples), *Tolleras* (Ojós), *Tollicos* (Caravaca), *Los Tollicos* (Abarán, Lorca, etc.).³⁷ El mot en murcià no sembla ésser un préstec directe del català, tenint en compte que una adaptació directa de *toll* potser hauria donat *tolle* —que precisament trobem potser en un únic exemple, *El Tolle* (Abanilla). D'una altra banda, cal no oblidar que el mot reapareix en aragonès i en lleonès, segons informació de Coromines al *DECH*. Tot plegat, pot retenir-se que la presència de l'adstrat i del substrat català pot haver reafirmat la presència del mot.

4. AGRICULTURA, REGADIU, CANALITZACIÓ D'AIGÜES

En relació directa amb el camp lèxic dels fitònims que hem estudiat suara, també en el camp de l'agricultura i el regadiu són molts els catalanismes del dialecte murcià. Sovint no és del tot fàcil de distingir si tenim un préstec del català al murcià o bé si som davant dos préstecs directes de l'àrab de la zona, que ha estat la deu de moltes paraules referides a la canalització i l'aprofitament d'aigües, una tècnica de vital importància pertot, però més encara a les terres del sud del domini valencià i a Múrcia. Sigui com sigui, creiem que és d'interès assenyalar els casos possibles, ja que, almenys, seran sempre coincidències lèxiques que palesen la relació estreta que sempre ha existit entre murcià i valencià.

4.1. Sembla força dubtosa la catalanitat de *cenia*, *aceña*.³⁸ El vocable apareix, ben viu, a les terres de llengua catalana veïnes, amb les formes *sénia* i *sínia*, però cal no oblidar que podem estar davant dos manlleus independents. A la toponímia actual trobem només un cas de *cenia*, *La Cenia Alta* (Cehegín), mentre que la forma *aceña* apareix sovint i pertot. És digne de menció, segons ens sembla, el topònim *Acenete* (Lorca), també *Cenete* (Lorca), que poden ésser adaptacions directes d'una forma plenament àrab de plural, amb /e/ paragògica. La possibilitat de l'adaptació independent és força versemblant, si tenim en compte la presència del vocables en terres de llengua castellana on la influència catalana no és possible.

4.2. El terme *albellón*,³⁹ ben conegut, apareix tant en murcià com en el català limítrof i en l'antic dialecte aragonès. L'origen català del vocable en murcià no és palès, però sí força probable. La toponímia en dona un exemple, *Albellón* (Lorca). Nogensmenys, en tenim tres de la variant amb /r/, *Arbellón*, *Arbellón de los Bajos*, *Arbellones* (tots tres a Molina de Segura). El terme apareix a la documentació murciana des de l'any 1354.⁴⁰

³⁵ Colomina, p. 229 amb documentació de l'any 1559.

³⁶ El significat exacte i l'etimologia del mot són molt obscurs. Hom pot veure detalls sobre la qüestió i un assaig d'etimologia a *OC* 6, p. 344-345 amb vinculació amb el conegut *Sant Vicent del Raspeig*, prop d'Alacant.

³⁷ El mot està absent del *VDM*.

³⁸ *VDM*, p. 29.

³⁹ *VDM*, p. 5.

⁴⁰ Colomina, p. 247.

4.3. El mot *azarbe*, documentat ja des de l'any 1272, coincideix amb l'il·licità actual *assarb*, però la seva catalanitat en murcià és dubtosa. Podem trobar-nos, tot simplement, davant un préstec de l'àrab de la zona. El vocable és absolutament viu i en trobem un nombre inabastable d'exemples un poc per tot arreu (així Múrcia, Cartagena, Campos del Río, etc.). N'hi ha també de derivats, com ara *El Azarbón* (Lorquí, Molina de Segura, etc.); potser també *Azarbo* (Bullas).

4.4. Del cat. *Escorredor*,⁴¹ definit pel *DRAE* com a murcià amb el significat de 'canal de avenamiento' en tenim només un sol exemple, *Escorreor* (Múrcia). El vocable és, no gensmenys, totalment viu en el castellà parlat a la Vega Baja, en pobles com San Fulgencio, Dolores, etc., on es repeteix a dojo.

4.5. El català *queixer* 'canal o llit artificial per a una sèquia', apareix en *Quijero de la Rambla* (Mazarrón), *El Quijero* (Lorca x2), també *Quijar de la Vieja* (Algezares, Múrcia). En tenim documentació des de l'any 1473. Una adaptació més directa sembla ésser *El Cajer* (Abanilla), i també en plural: *Los Cajeros* (Ceutí).⁴²

4.6. El terme *trenque*,⁴³ ben documentat des de l'any 1375, adaptació clara del català *trenc*, apareix a la toponímia actual en un nombre relativament ample: *Trenque* (Fortuna), *El Trenque* (Alcantarilla, Múrcia x2), *Trenques* (Fuente Álamo, Mula).

4.7. Ens sembla notable la presència del murcià *val*, amb el significat de 'acequia o cauce en que se recogen y por donde corren las aguas sucias de la población y otras bascosidades'.⁴⁴ És clar que es tracta del cat. *vall* amb el significat de 'excavació al voltant d'una edificació'. En trobem exemples a Alcantarilla, Cehegín, Mazarrón i Múrcia. En tenim amb precisió local com són *Val Alto* i *Val Bajo*, ambdós a Múrcia. No cal dir, potser, que molts dels topònims que tenim amb la forma *Valle* poder ésser també adaptació del cat. *vall* si llur significat és l'assenyalat adés.

5. ZOÒNIMS

5.1. El topònim *La Rabosera* (Yecla) mostra ben a les clares la realitat de l'existència del mot *rabosa*⁴⁵ des de temps molts antics en un territori com Yecla. Es dóna, a més, el fet que el topònim apareixia ja enregistrat des de l'any 1601, precisament com a topònim iecilà.

5.2. Hem de notar ací potser també el cas, molt interessant, de la presència abundant de topònims del nom *morceguillo*, *moceguillo*:⁴⁶ *El Morceguillo* (Múrcia), *Morciguillo* (Ojós), *La Morciguillera* (Cehegín), *Los Moceguillos* (Jumilla). La seva catalanitat és més que dubtosa, però hem de comprendre la presència d'aquest mot en terres murcianes en la seva relació amb el cat. *muicec*, *muricec*, noms locals de la ratapinyada. És de notar ací la presència de formes com *mosseguello* a Vallada, *morceguillo* a la Font de la Figuera i *musiguello* a Elx. Segons assenyala Coromines potser tenim ací formes mossàrabs més o menys pregonament catalanitzades.

5.3. Poden entrar ací també, bé que amb molts de dubtes, els casos de *Porpú* (Cartagena), *El Porpú* (Cartagena). Potser tenim una simple adaptació del cat. *put-put*.⁴⁷

⁴¹ *VDM*, p. 51.

⁴² El terme *quijero* apareix al *VDM*, p. 105 definit com 'lado en declive de la acequia o brazal'.

⁴³ *VDM*, p. 127.

⁴⁴ *VDM*, p. 130.

⁴⁵ El mot *rabosa* no figura al *VDM*. Tampoc *raposa*.

⁴⁶ *VDM*, p. 86.

⁴⁷ Al *VDM* figura *porputa*, forma que, efectivament, hem escoltat moltes vegades al pobles del sud d'Alacant (Torrevieja, Guardamar, Dolores, San Fulgencio). S'assenyala també una variant *perputa*, menys freqüent.

5.4. Molt d'interès, al nostre parer, té també la presència dels topònims *Cachapera* (Lorca), *Cachoperas* (Bullas), potser també *La Cachopar* (Ojós), *Gachopas* (Ojós), mentre que trobem per un altre costat *Gazapo* (Fortuna), *Los Gazapos* (Cartagena). És molt coneguda la divisió catalana entre una zona septentrional que empra *farnaca* i variants i una altra de meridional que fa servir sempre *catxap*. La prolongació del mot en terres murcianes pot explicar-se de diverses maneres més enllà de la simple anàlisi com a catalanisme, però té, en tot cas, força interès. Per bé que és una qüestió que sabem extraordinàriament complexa, potser hem d'anitzar els topònims murcians *Cachapera* (Lorca), *La Cachopar* (Ojós), *Cachoperas* (Bullas) en relació amb el cat. *catxap*. La forma castellana usual apareix en d'altres topònims, com *Gazapo* (Fortuna), *Los Gazapos* (Cartagena).⁴⁸

6. CONSTRUCCIONS HUMANES (EDIFICIS, POBLACIONS, VIES DE COMUNICACIÓ, ETC.)

6.1. Assenyalem ací *Antigones* (Cartagena), que, malgrat que estigui isolat, sembla mostrar la presència del cat. *antigó* 'ruïnes d'edificacions antigues'. Sembla versemblant aquesta anàlisi si tenim en compte la seva presència en documentació murciana des de l'any 1500.⁴⁹

6.2. És força il·lustrativa la presència del mot, típicament valencià, *catxerulo*, *catxirulo* en dos topònims almenys: *Cachirulo* (Mazarrón), *El Cachirulo* (Mula).⁵⁰ Malgrat que avui és molt conegut el significat de 'estel', ací tenim sens dubte el significat de 'barraca', ben consignat per Coromines entre d'altres en topònims valencians d'Olocau, Benaguasil, etc.

6.3. Trobem adesiara un diminutiu lexicalitzat *placeta*, l'origen valencià del qual sembla innegable: *Placeta* (Cartagena, x3 Lorca, Totana), *Placeta de Arriba* (Jumilla), *La Placeta* (Alcantarilla, Librilla, Molina de Segura, Múrcia, Pliego, Ricote), *Placetas* (Albudeite). Segons és usual, aquest diminutiu valencià en *-et*, *-eta* pot rebre un segon sufix diminutiu en *-ico*, *-ica*, *-iquio*, *-iquia*: *Placetica* (Cartagena).⁵¹

6.4. Com assenyala amb total encert Colomina, malgrat que *raval* apareix a Berceo, les formes castellanes han estat sempre amb aglutinació de l'article *arrabal*, *alrabal* en contrast amb el català, que sempre n'ha tingut l'absència. La forma sense /a/ apareix en alguns casos de la toponímia, *Rabal* (Abanilla, Àguilas, Caravaca, Múrcia, Ulea), *Rabalejo* (Mula), *Los Rabales* (Fuente Álamo).⁵²

6.5. Colomina⁵³ assenyala amb encert entre els catalanismes morfològics del dialecte murcià medieval l'ús del sufix *-dor* en substitució del castellà *-dero* i en cita alguns exemples. Ja hem tractat el cas del mot *escorredor*, però hem d'afegir ara la presència toponímica de *lavador*: *Lavador* (Caravaca, Yecla), *El Lavador* (Bullas, Calasparra, Fuente Álamo, Jumilla, x2 Lorca), *Los Lavadores* (Caravaca, Múrcia).

⁴⁸ Naturalment la qüestió de la catalanitat o no d'aquests topònims no es pot separar de la de l'origen de mot en castellà i en català, un problema de gran complexitat que no podem tractar ací. Com sempre són de gran vàlua les dades proporcionades per Coromines, tant al *DECLC* com al *DCECH*.

⁴⁹ *Colomina*, p. 254. *VDM* ofereix *antiguón*, que pareix una forma influenciada pel castellà *antiguo*.

⁵⁰ Al *VDM* el mot apareix com *cachirulo* amb les definicions a) 'panecillo de forma oblonga', b) 'la cometa de esta misma forma', c) *cachurela*, 'cueva o sitio donde uno se esconde'. No sabem quin és l'origen de la tercera acepció ni si el seu ús és encara viu. Destaquem també que no copsem quin és el significat exacte precisament de l'exemple que es dona: "Encerrao en un cachirulo así de alto."

⁵¹ El terme apareix al *VDM*, p.101 explicat com a 'plazuela, explanada'.

⁵² *Colomina*, p. 265 assenyala ací "[...] sembla que a Múrcia *raval* es va mantenir només en el topònim *raval* de San Juan i que com a apel·latiu triomfà com a tot arreu *arrabal*". Les dades de la toponímia murcia semblen contradir aquesta opinió.

⁵³ *Colomina*, p. 227.

6.6. Trobem almenys tres casos del topònim *Molinete* (Mazarrón, Cartagena, Lorca). Sembla possible que es tracti d'una castellanització d'una forma catalana *molinet*. Cal dir, no gens menys, i ens sembla que això té gran importància ací, que en general es pot dir que un suffix *-ete* va tenir relativa importància en Múrcia. És una tasca important de cercar de determinar quin paper va tenir el català en l'ús i extensió d'aquest sufix diminutiu. No seria una tasca feixuga d'afegir d'altres casos d'aquest sufix, com són ara *Ramonete* (Águilas).

7. ALTRES TOPÒNIMS

7.1. Abans de res potser hauríem d'incloure en aquest punt un conjunt relativament ample de topònims murcians, molt sovint citats, que semblen procedir del fons més antic de la toponímia murciana i connectar directament amb els temps de l'establiment de gent de parla catalana en aquestes terres. Es tracta sovint de noms d'accidents de la costa. Usualment hom cita *Isla Grosa* (Cartagena), *Calblanque* (Cartagena), *Calnegre* (Cartagena, Lorca),⁵⁴ *El Carmolí* (Cartagena), limitant-se només als que existeixen com a tals actualment.

7.2. La presència dels articles personals catalans *en, na*, molt ben coneguda a la documentació medieval murciana,⁵⁵ no troba a penes representació actual, malgrat que hem trobat un cas d'un topònim que pot rebre aquesta explicació, *Enferre* (Santomera), potser el cognom *Ferri*, molt conegut i emprat al voltant valencià, amb l'article personal. No és gens segur, però no es pot descartar totalment.

7.3. L'ús ample a Múrcia, com en general a tot el sud valencià, de *nano, nana* pot ser analitzat com a catalanisme. El vocable té un ús toponímic ben arrelat: *Las Nanas* (Fortuna), *Nanita* (Jumilla), *El Nano* (Abanilla, Abarán, Caravaca, 2 Lorca, Múrcia, Totana), *Los Nanos* (x2 Múrcia). Són possibles altres anàlisis en alguns d'aquests topònims, però creiem que almenys en alguns casos la presència del mot és innegable.

8. CONCLUSIONS

Creiem que és raonable que d'aquesta anàlisi hom pugui deduir-ne que el substrat i l'adstrat catalans han deixat una petja pregona a la toponímia de les terres de Múrcia. És clar que aquesta presència catalana no ha fet altra cosa que anar minvant des de l'Edat Mitjana, quan almenys per un temps el català va ésser la llengua usual en moltes contrades murcianes, però encara avui no és difícil de trobar-ne alguns vestigis. Naturalment el nostre treball no ha pretès de cap de les maneres de bastir una relació total i segura, sinó que tan sols ha cercat de treure profit de les dades a hores d'ara al nostre abast. Potser alguns del topònims que hem mencionat podem ser explicats d'una altra manera i és segur que se n'hi hauran d'afegir d'altres, perquè sens dubte calen treballs de detall sobre aquestes qüestions.

⁵⁴ Sobta una mica la presència del topònim a Lorca, però és versemblant que hàgim d'entendre que és un trasllat. Naturalment l'element *cal-* és una evolució de *cap*. Un altre exemple del mateix mot és el topònim *Cabo Roig*, actualment en la província d'Alacant, però en el límit mateix amb Múrcia, al sud de Torrevella, en zona castellanoparlant des de fa molt de temps.

⁵⁵ *Colomina*, p. 226-227, amb importants referències a Pocklington, 1988, esmentat més amunt.